

Vélemény, vita

GONDOLATOK HÁRDI ISTVÁN A TERRORIZMUSRÓL CÍMŰ CIKKÉHEZ

Horváth Attila

kandidátus, tanszékvezető egyetemi docens,
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar
horvathpresent@gmail.com

A *Magyar Tudomány* 2009. augusztusi számában igen értékes és érdekes tanulmányt olvashatunk Hárdi István tollából *A terrorizmusról* címmel. A tanulmány korunk egy valóban időszerű problémájáról szól. A terrorakciók helyét, idejét, körülményeit és következményeit rögzítő kutatóintézetek nyilvánvartartásai szerint az elmúlt években nem múlt el olyan nap, hogy valahol a világon ne következett volna el terrortámadást. A téma aktualitásáról sajnálatos módon nap mint nap „gondoskodnak” a különböző alapon szerveződő terrorszervezetek. Hárdi Istvának igaza van abban, hogy a terrorizmus problematikáját interdiszciplináris módon szabad csak vizsgálni. A szerző a terrorizmus lehetséges megközelítési módjai közül az alábbi tudományterületeket emeli ki: pszichológia, pszichiátria, szociológia, filozófia, antropológia, történet- és vallástudomány. A sort nem zárja le, hiszen a *stb.* szócskával azt erősíti meg, hogy a téma megközelítéséhez valóban interdiszciplináris hozzáállás szükséges

(Hárdi, 2009). Valószínűleg egyetért velem a szerző abban, hogy a terrorizmus problémájának elemzéséhez – a teljesség igénye nélkül – szükségünk van a politológia, a biztonsági tanulmányok, a kriminalisztika, a földrajz-, had-, jog-, műszaki- és természettudomány ágainak eredményeire és módszereire is. Szükségesnek tartom megismételni, hogy Hárdi István cikkét értékes munkának tartom. Néhány megállapításával a mindenáron való kritika szándéka nélkül a biztonsági tanulmányok és a hadtudomány eredményeire alapozva azonban vitába szállnék.

A terrorista és a terrorizmus fogalmi megközelítése

Hárdi Istvánnak igaza van abban, hogy viszonylagos, kit nevezünk vagy tekintünk terroristának? A terrorszervezetek tagjai és támogatói például sokkal inkább szabadságharcosnak, mint terroristának tartják magukat. Így nem tekinthető véletlennek, hogy a szabadság kifejezés több terrorcsoport nevé-

ben is szerepel. Abban is igazat kell adni a szerzőnek, hogy a terrorizmus nem kezelhető új jelenségként. Napjaink terrorizmusának komoly történelmi gyökerei vannak. Nem egyik pillanatról a másikra alakult ki az 1960-as évek végén elkövetett repülőgéptérítésekhez köthetően az ún. modernkori terrorizmus. A jelenség kialakulásának XIX. század végi és XX. századi európai politika- és társadalomtörténeti előzményeit nem szabad figyelmen kívül hagyni (Haskó, 2002). A nemzetközi, ma már túlzás nélkül globális méretűnek mondható terrorizmus fejlődésében és tendenciáinak alakulásában kétség kívül a korábbi évtizedek, elsősorban a hidegháború geopolitikai játszmáinak másodlagos hatásai is szerepet játszhatnak (Kolko, 2003). Jó példa az al-Kaida terrorhálózat fejlődése és terjeszkedése; Oszama bin Laden CIA-s kapcsolatai Afganisztán szovjet megszállásának időszakában ma már közismertek. Miután a szovjet haderőt kivonták Afganisztánból, Oszama bin Laden az Egyesült Államok ellen fordult, és az 1990-es évek második felében már olyan súlyos terrorakciókat hajtatott végre, mint a tanzániai és kenyai amerikai nagykövetségek elleni 1998-as, vagy az USS Cole hadihajó elleni 2000-es öngyilkos merényletek (Bobbitt, 2008).

Korunkban nagyon kevés olyan társadalmi-politikai jelenséget közelítenek meg olyan sokoldalúan, mint a terrorizmust. Csak az utóbbi néhány évben a hazai és a nemzetközi politológiai és biztonságpolitikai szakirodalom több tucat tudományos igénnyel megfogalmazott meghatározást jegyzett fel. A terrorizmus eltérő fogalmi értelmezésének okait árnyaltan kell megközelíteni. Természetesnek lehet tekinteni, hogy másként viszonyul a terrorizmus problémájához egy nagyhatalom politikusa vagy kutatója, mint egy olyan kis

országé, ahol a terrorfenyegetettség ma még nem jelent akut napi problémát. Eltérően értékeli és ítéli meg a terrorizmust egy olyan társadalomban, ahol a terrorista csoportok akciói szinte minden egyes nap veszélyt jelentenek az ártatlannak tekinthető lakosságra és az infrastrukturális létesítményekre (Horváth, 2006). A nemzetközi jogban nem létezik a terrorizmusnak egyetlen, egységesen elfogadott definíciója (Tálas, 2007). Nehéz meghatározni a terrorizmus fogalmát is, mert még a kutatók körében is erős differenciálódás figyelhető meg a terror megnyilvánulási formáinak, a terrorszervezetek létrejöttének és működésük alapjainak értékelésében. A terrorfenyegetettséget tudományos igényességgel és módszerekkel vizsgáló kutatók vagy a terrorszervezetek működésével hivatásszerűen foglalkozó szakemberek a terrorizmus számtalan definíciója között három nagyon fontos kritérium elfogadását javasolják: 1. az erőszak alkalmazását vagy azzal való fenyegetést; 2. terrortámadások háttérben legyen megfogalmazott politikai cél; 3. terrorakciók során civilek személyi és vagyoni biztonsága kerüljön veszélybe (Barker, 2002).¹ Ezeknek a közös ismérveknek az elfogadása fontos politikai és módszertani kérdés lehet a terrorizmussal kapcsolatos kutatási metódusok kiválasztásához, a terrorszervezetek működésének vizsgálatához, illetve a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak tartalmi meghatározásához.

Hárdi István a cikkében a terrorizmus fogalmával kapcsolatban Wagdy Lozára hivatkozik, az idézet a terrorcselekményt egyértelműen megtörtént agresszióknak tekinti. A fogalomból kimaradt, hogy a terrorak-

¹ A szerző ezt az ajánlását Boas Ganor, a nemzetközileg elismert izraeli biztonságpolitikai kutató ajánlásai alapján fogalmazta meg.

cióval történő fenyegetést is terrorcselekménynek tekinthetjük. Egyetlen kormányzat sem teheti meg, hogy ne reagáljon valamilyen módon a nyílt vagy burkolt terrorfenyegetettségre. Nem szabad csak arra gondolni, hogy a titkosszolgálatok, rendvédelmi szervek, a hadsereg stb. ellenintézkedései csak a kormányzati szektort érintheti. A fenyegetés jellegétől függően a megelőző vagy válaszlépések érintik az ún. kritikus infrastruktúrák tulajdonosait és üzemeltetőit, illetve kényelmetlenséggel járhatnak a lakosság számára is. Egy rövid választanulmányban nem szerencsés egyedi eseteket elemezni, de ennek magyarázata szükségesnek látszik. Londonban 1997. április 21-én, az IRA a robbantásokkal való pusztító fenyegetéssel elérte, hogy megbénítsa a város közlekedési rendszerét. Ezen a napon tizenhét vasút- és metróállomást, valamint négy repülőteret zártak le. Így a pusztító fenyegetésnek politikai üzenete volt, a kialakult közlekedési káosz által okozott anyagi kár nagyságát szinte lehetetlen megbecsülni. A fenti terrorizmussal összefüggő kritériumok sem tekinthetők teljesnek, hiszen a biztonsági tanulmányokban és a hadtudományban komoly vita van arról, hogy a tisztán katonai célpontok ellen elkövetett támadásokat lehet-e terrorakciónak tekinteni.

A terrorizmus megjelenési formái és céljai

Nézetem szerint a szerzőnél sokkal árnyaltabban kell megközelíteni a terrorizmus megnyilvánulási formáit. A cikk a terrorizmusnak két megnyilvánulási formáját különbözteti meg. Az egyik szerint, amikor valaki vagy valamilyen csoport, hálózat követ el politikai céllal erőszakos cselekményt. A másik olyan erőszak, amikor az állam alkalmaz erőszakot a saját vagy a szomszédos ország polgárai, pártjai ellen (Hárdi, 2009). Ez utóbbi megköze-

lítést el is tudom fogadni. Az egyének, csoportok, vagy hálózatok által elkövetett terror-támadások hátterének vizsgálatát viszont elengedhetetlenül szükségesnek tartom.

A terrorizmus osztályozására és jellemzésére a magyar szakirodalomban is létezik tudományos igazolt megoldás. Józsa László a terrorizmus osztályozására alábbi szempontokat ajánlja figyelembe venni (Józsa, 2002):

- a tevékenység színterét és kisugárzási körét;
- a terrorcselekményt támogató vagy megvalósító egyének, szervezetek, országok kisugárzását;
- a szembenálló feleket;
- a terrorizmus eszközeit és a célorientáltságot;
- a támogatottság kiterjedését;
- a szembenálló fél reakcióját,
- a terrorcsoportok belső szervezeti jellemzőit,
- a motivációs szempontokat, valamint
- a célkiválasztás módszerét.

A terrorizmus osztályozása és az így elvégzett besorolás komplex értelmezése azért fontos, mert eltérő eszközöket, módszereket alkalmaznak, így eltérő fenyegetést is jelentenek a különböző alapon szerveződő terror-szervezetek. Eltérő eszközöket használnak a Kozzika függetlenségéért küzdő vagy a szélsőséges környezetvédelmi nézeteket valló európai gyökerű terroristák, mint mondjuk az al-Kaida terrorhálózat. A modernkori terrorizmus történetében eddig a vallási alapokon nyugvó terrorcsoportok követték el a legsúlyosabb következményekkel járó terrortámadásokat. Gondoljunk az al-Kaida által elkövetett támadásokra vagy az Aum Sinrikyo szekta által a tokiói metróban elkövetett gáztámadásra. A terrorizmussal kapcsolatos tudományos elemzéseknél, az erőszakra adott válaszok

meghatározásánál nem elég csak a vallási alapon szerveződő terrorcsoportokra és hálózatokra koncentrálni. A modernkori terrorizmus eddigi története azt is bizonyítja, hogy a terrorizmus egyes irányzatai háttérbe szorulnak, míg más irányzatok megerősödnek.

Állandóan változik a terrorizmus eszköz- és célrendszere is. A folyamatosan változó konkrét célok között közös ismérveket fedezhetünk fel. Korunkban a terrorcsoportok célja a biztonság gyengítésével csökkenteni az állam tekintélyét és a kormányzatok legitimitását. A terroristák akcióikkal a fennálló politikai intézményrendszer instabilizációját kívánják elérni. Abból indulnak ki, hogy az akcióik sikere bebizonyítja a nemzetközi szervezetek és az államok gyengeségét, amivel tömeges kiábrándultságot érnek el a lakosság körében. Tettenérhető az a szándék is, hogy a terrortámadások hatására a kormányzatok korlátozzák a szabadságjogokat, esetleg szigorúbban lépnek fel a másképp gondolkodókkal szemben (Horváth, 2005). A Hárdi István által is kiemelt cél a rettegéselérés, amely alkalmas annak elérésére, hogy az emberek ne élhessenek szabadságban és félelem nélkül. Az iszlám terrorizmus felerősödése és terjedése, illetve eddigi tevékenységének a tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy a fundamentalista nézetek alapján szerveződő iszlám szélsőséges terrorcsoportok nemcsak a társadalmi rendszert kívánják megváltoztatni, hanem a teljes nyugati kultúrát és életformát akarják megsemmisíteni (Rosztoványi, 2004). Hiba lenne azonban az iszlám vallás egészét a terrorizmussal összekeverni.

A terror-szervezetek célpontjai is folyamatosan változáson mennek át. Abban az esetben, ha egy terrorcsoport a turisztikai látványosságok, szállodák, éttermek ellen intéz terrortámadásokat, akkor a célpont rombolása a cél

megvalósításának eszköze. A cikkben említett egyiptomi merénylet valójában nemcsak a turizmus ellen irányult, hanem azért követték el, mert el akarták riasztani a külföldieket attól, hogy az országba lépjenek. Egyiptom számára a turizmusból származó bevételek létfontosságúnak tekinthetők, így a cél elérésével komoly gazdasági károkat lehet elérni egy olyan országban, ahol a jelenetős népszaporulatnak köszönhetően már most is magas a munkanélküliség. Ebben az említett konkrét esetben létezett egy másodlagos cél is, hiszen az áldozatok többsége izraeli állampolgár volt feszültséget teremteni a két ország között, és megbüntetni a zsidó államot. A terrorcsoportok olyan könnyen támadható, sérülékeny célpontokat támadnak, amelyek elleni cselekmények kivitelezése nem jelent megoldhatatlan feladatot. Ezek alapján vitatkoznom kell Hárdi István azon megállapításával, hogy 2004. március 11-én a madridi elővárosi vasúthálózat ellen elkövetett terrortámadás-sorozatnak politikai céljai voltak, addig a londoni közösségi közlekedési rendszer elleni robbantásoknak az volt a célja, hogy megbénítsa a város közlekedését (Hárdi, 2009). A terrorakciók következményeivel kapcsolatban a szerző megállapítása logikailag sem állja meg a helyét, hiszen a spanyol fővárosban órákra megbénult a forgalom. A londoni öngyilkos akcióknak is volt komoly politikai céljuk és üzenetük. A terrorcsoportok szempontjából mindkét merényletsorozat időzítése is „kiválóan” tekinthető. A madridi akciók három nappal a spanyolországi parlamenti választások előtt történtek. A politikai elemzők szerint a robbantások is hozzájárultak az Aznar-kormány bukásához. A londoni merényletek időzítését sem lehet csak azért jónak tartani, mert a NOB néhány nappal korábban ítélte oda a 2012. évi nyári olimpiát

játékok rendezési jogát a városnak. A támadás napján a skóciai Gleneaglesben még tartott az ún. G8-ak csúcstalálkozója is, amelyen eredetileg az afrikai szegénység lett volna a fő tárgyalási téma, de a robbantások hírére ez természetesen megváltozott.

Az öngyilkos merénylet mint a terrorizmus egyik új módszere és eszköze

A szerző az öngyilkos merénylők motivációjával kapcsolatos okfejtése érdekes adaléknak tekinthető a terrorizmus jellemzőinek megismerésében. A mindenáron való kritika szándéka nélkül néhány kiegészítésre szorítokom. Korunk terrorizmusában az öngyilkos merénylők már nemcsak módszert, hanem elkövetési eszközt is jelentenek. Az öngyilkos merényletek megelőzése és megakadályozása még akkor is nehéz feladatot jelent, ha az elkövetőt vagy elkövetőket a célok megközelítése közben felfedezik. A „szent ügy” érdekében az életük feláldozására képes terroristák a robbanószervezeteket általában a ruhájukhoz vagy testükre erősítve viselik, hogy könnyen működésbe lehessen hozni. Az öngyilkos merénylő nem fél attól, hogy a szándékát felfedik, illetve elfogják, majd bebörtönzik. Az öngyilkos merényleteknél a terrorista személyének és szándékának felfedezése nem feltétlenül jelenti a tervezett akció kudarcát. Az elkövetők ilyen esetekben vagy vészhelyzetben viszonylag könnyen és gyorsan módosíthatják a célpontjaikat. A célpont viszonylag könnyű megváltoztatását jól példázza a moszkvai metró Rigai pályaudvar állomásához közel történt merénylet 2004. augusztus 31-én. Egy csecsen terrorista nő a metróalagútba próbált lejutni, de a bejáratnál az orosz biztonsági szolgálat, valószínűleg az egy héttel korábban történt, repülőgépek elleni terrorakciók miatt, szigorú ellenőrzést tartott. Ezt

látva az elkövető a testére erősített robbanószervezetet a metró bejárat melletti kioszkoknál hozta működésbe. A robbantás következtében tizenegyen haltak és ötvenen sebesültek meg (Horváth, 2006).

Az öngyilkos merényleteknek még olyan „előnyük” is van, hogy a terrorakció tervezésének és szervezésnek talán egyik legbonyolultabb feladatára sem kell figyelmet szentelni: nem kell menekülési útvonalat kidolgozni. Ezt azt jelenti, hogy nem kell a célpont körzetéből a támadót vagy támadókat kivonni. Még a 2001. szeptember 11-i terrortámadás-sorozat előtt a *Jane's* című folyóiratban megjelent cikkben egy szakértő arra hívta fel a figyelmet, hogy az öngyilkos merénylőkkel szemben szinte lehetetlen védekezni, és a különösen védett személyekre, illetve a kritikus infrastruktúrák elemeire jelentenek komoly biztonsági kihívásokat (Gunaratna, 2000). Hiba lenne az öngyilkos merénylőket csak a szélsőséges iszlám terrorcsoportok tagjai között keresni, a modern kori terrorizmus történetében már a tamil tigrisek is követtek el merényleteket öngyilkos akciókkal (Rostoványi, 2004).

Végezetül fel kell tenni a kérdést: miért kell a terrorizmus társadalmi jelentőségét egy olyan országban elemezni, ahol egyébként alacsonynak tekinthető a fenyegetettség szintje. A választ egyrészt a biztonság globális értelmezésében, másrészt az új kihívásokban kell keresni. Magyarország könnyen célpontja lehet az erőszak újabb dimenziójának a cyberterrorizmus előretörésének, amelynek kockázatait nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A virtuális térben elkövetett terrortámadások kockázatait a jövőben sokkal komolyabban kell venni (Kovács, 2006). Arról sem szabad elfeledkezni, hogy Magyarország a klímaváltozás másodlagos hatásai miatt a jövőben

potenciálisan célpontja lehet a környezeti szegénység-igazságtalanság alapján szerveződő terrorcsoportok támadásainak. Így a ter-

rorizmus kapcsán van teendők, gondolkodjunk közösen, ne várjuk meg, amíg a veszély az ajtónkon kopog.

Kulcsszavak: *terrorizmus, terrorista célok, célpontok*

IRODALOM

- Barker, Jonathan (2003): *A terrorizmus*. HVG Kiadói Rt., Budapest
- Bobbit, Philip (2008): *Terror and Consent: The Wars for the Twenty-first Century*. Penguin Group, London
- Gunaratna, Rohan (2000): Suicide Terrorism: A Global Threat. *Jane's Intelligence Review*. October 20. http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jiro01020_1_n.shtml
- Hárdi István (2009): A terrorizmus. *Magyar Tudomány*, 8, 932–936.
- Haskó Katalin (2002): A terrorizmus történeti fejlődése. In: Tóth Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*. SVKH–Chartapress, Budapest, 13–24.
- Horváth Attila (2006): Terrorfenyegetettség: célpontok, nagyvárosok közlekedés. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 10, 3, 136–152.
- Horváth Attila (2005): A modernkori terrorizmus jellemzői és a védelem lehetséges módszerei. *Új Honvédségi Szemle*, LIX, 4, 5–21.

- Józsa László (2002): Globális terrorizmus – fogalmi keretek. In: Tóth Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*. SVKH–Chartapress, Budapest, 85–104.
- Kolko, Gabriel (2003): *A háborúk természetrajza a legújabb kori történelemben. Új háborús korszak kezdete*. Napvilág, Budapest
- Kovács László (2006): Az információs terrorizmus eszköztára. Hadmérnök. A ZMNE, BJKMFK és a Katonai Műszaki Doktori Iskola online tudományos folyóirata. http://www.hadmernok.hu/kulonszamlak/robohadviseles6/kovacs_rw6.html
- Rostoványi Zsolt (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina, Budapest
- Tóth Péter (2007): A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára. Tanulmány. Budapest, http://www.mtaki.hu/docs/all_in_one/talasz_peter_nemzetkozi_terrorizmus.pdf

